

بسم الله الرحمن الرحيم

موسسه آموزش عالی حکیم طوس

گروه الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

واکاوی محدوده احترام مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری

از منظر فقه امامی

استاد راهنما:

دکتر محمد صادق علمی سولا

استاد مشاور:

دکتر مصطفی غفوریان نژاد

نگارنده:

زهرا کوثری

تابستان ۱۴۰۲

موسسه آموزش عالی حکیم طوس
پدیده

فرم صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد (فرم شماره ۵)

خانم زهرا کوثری دانشجوی رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی به شماره دانشجویی ۴۰۰۷۷۲۵۰۲ در تاریخ ۱۴۰۲/۰۶/۲۷ ساعت ۱۰ و در محل سالن جلسات توانست در حضور هیأت محترم داوران از پایان نامه خود با عنوان زیر دفاع نماید.

عنوان پایان نامه: **واکاوی محدوده احترام مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری از منظر فقه امامیه**

تغییر عنوان: ☒ خیر ☐ بلی

عنوان نهایی:

هیأت داوران پس از پرسش های لازم در زمینه علمی و تحقیقاتی ایشان، نتیجه را به شرح زیر اعلام می دارد:

- ۱- پایان نامه در وضع فعلی: ☐ الف) قابل قبول است ☒ ب) با اصلاحات جزئی قابل قبول است ☐ ج) نیاز به تصحیحاتی دارد که پس از تایید هیأت داوران قابل قبول است

نمره اولیه	نمره سقف
به عدد	دانشجویان تمامی رشته ها
۱۸/۷۵	۱۹

۲- پایان نامه نیاز به تکمیل دارد که بعد از دفاع مجدد نمره آن اعلام خواهد شد. ☐ (صورت جلسه مجدد صادر می گردد).

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	نام دانشگاه	امضاء
استاد راهنما	دکتر محمدصادق علمی سولا	استادیار	دانشگاه فردوسی	
استاد مشاور	دکتر مصطفی غفوریان نژاد	استادیار	موسسه حکیم طوس	
استاد داور	دکتر عباسعلی سلطانی	دانشیار	دانشگاه فردوسی	
نماینده تحصیلات تکمیلی	الهام رخیان	---	-----	

• دانشجو موظف است حداکثر ظرف مدت روز ، اصلاحات مندرج در فرم شماره ۶ را به تایید برساند. (حداکثر مهلت مجاز ۳۰ روز)

رئیس محترم اداره آموزش تحصیلات تکمیلی

به استحضار می رساند، نمره نهایی پایان نامه نامبرده، پس از بررسی و تایید موارد زیر مطابق جدول ذیل محاسبه گردید.

☒ تایید انجام اصلاحات مطرح شده در جلسه دفاع توسط اساتید

☐ محاسبه نمره مقاله (مقالات) چاپ یا پذیرفته شده در مجلات و همایش های معتبر ضمن تایید استاد راهنما.

(گواهی پذیرش که به تایید اساتید رسیده است، به پیوست ارائه می گردد).

☒ بررسی رعایت نکات و موارد شیوه نامه تدوین پایان نامه کارشناسی ارشد.

نمره اولیه	نمره دریافتی از مقاله	نمره نهایی
به عدد	به عدد	به عدد
۱۸/۷۵	---	۱۸/۷۵

رئیس محترم اداره آموزش تحصیلات تکمیلی

لطفا نسبت به ثبت نمره پایان نامه دانشجو اقدام لازم صورت پذیرد.

نماینده تحصیلات تکمیلی

تحصیلات تکمیلی

فرم اصالت و مالکیت اثر (فرم شماره ۸)

اینجانب زهرا کوثری دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی موسسه آموزش عالی حکیم طوس ، نویسنده پایان نامه با عنوان **واکاوی محدوده احترام مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری از منظر فقه امامی به راهنمایی دکتر محمد صادق علمی سولا** متعهد می شوم:

- نتایج ارائه شده در این پایان نامه حاصل مطالعات علمی و عملی اینجانب است و مسئولیت صحت و اصالت مطالب مندرج را به طور کامل بر عهده می گیرم.

- در خصوص استفاده از نتایج پژوهش های محققان دیگر به مرجع مورد نظر استناد شده است.

- تا کنون مطالب مندرج در این پایان نامه به منظور اخذ هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری به هیچ مرجعی تسلیم نشده است.

- کلیه حقوق معنوی این اثر، متعلق به موسسه آموزش عالی حکیم طوس است و مقالات مستخرج از پایان نامه، با یکی از دو نام زیر به چاپ خواهند رسید.

• موسسه آموزش عالی حکیم طوس

• **Hakim Toos Higher Education Institute**

-حقوق معنوی تمامی افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان نامه تاثیرگذار بوده اند در مقالات مستخرج از پایان نامه رعایت خواهد شد.

-در خصوص استفاده از موجودات زنده یا بافت های آن ها برای انجام پایان نامه، کلیه ضوابط و اصول اخلاقی مربوط رعایت شده است.

-در کلیه مراحل انجام این پایان نامه که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا از آن استفاده نموده ام، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاقی انسانی رعایت شده است.

تاریخ و نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء دانشجو

مالکیت نتایج و حق نشر

• کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، برنامه های رایانه ای، نرم

افزارها و تجهیزات ساخته شده) به موسسه آموزش عالی حکیم طوس تعلق دارد و بدون اخذ

اجازه کتبی از دانشگاه قابل واگذاری به شخص ثالث نیست.

• استفاده از اطلاعات و نتایج این پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نیست.

شکر و سپاس ذات اقدس ربوبی، عالم الغیب و الخفیات، خداوند سبحان که مرا در مسیر فراگیری علم و دانش و تحقیق و پژوهش علوم اسلامی قرار داد تا بتوانم این نوشتار را به پایان برسانم که اگر نبود دعای خیر پدر و مادر عزیزم و همکاری و صبر و حوصله و تشویق و راهنمایی های همسر گرامی ام این توفیقات شامل حالم نمی گردید.

تقدیر و تشکر می کنم از اساتید بزرگوارم جناب آقای دکتر محمد صادق علمی سولا و جناب آقای دکتر مصطفی غفوریان نژاد که بنده را در گردآوری این نوشتار یاری فرمودند.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ وَالْعَن اَعْدَاءَهُمْ اَجْمَعِيْنَ

اگر این مختصر نوشتار بی مقدار را ارزشی است، تقدیم می کنم به:

مصلح کل جهان، عالم علوم بی کران، حضرت صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف.

باشد که این سطور از دفتر تهی از علم و دانشم منور و ارزشمند گردد به نام مبارک و مقدسشان.

و در این ایام اربعین حسینی از حضرت ابا عبدالله الحسین (علیه السلام) و شهدای راه حق و

حقیقت استمداد می طلبم در ادامه ی راه فراگیری علم و دین از این بنده ی حقیر سراپا تقصیر

دستگیری نمایند.

چکیده

این نوشتار به موضوع محدوده احترام و آزادی‌های مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری پرداخته است. از این جهت که نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، یک حکومت شیعی است که توسط فقیه جامع الشرایط مبسوط الید و تحت عنوان ولی فقیه اداره می‌شود، بحث اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای (نظیر کتاب‌ها، مقالات، مجلات و سایت‌های اینترنتی معتبر) داده‌ها بررسی، مقایسه و تحلیل می‌شوند. طبق بررسی و تحلیل‌های صورت گرفته، به طور خلاصه مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری را می‌توان به سه دسته تقسیم نمود: دسته اول نواصب و امثال ایشان هستند که طبق صریح روایات کافر هستند. دسته دوم غیر شیعیان اثنی عشری هستند که با علم و یقین و بعد از اتمام حجت، امامت ائمه (ع) را انکار می‌کنند، ملحق به نواصب و کفار هستند. دسته سوم غیر شیعیان اثنی عشری هستند که مستضعف دینی محسوب می‌شوند و عموم غیر شیعیان اثنی عشری در این دسته جا می‌گیرند، مسلماً ایشان ملحق به نواصب نیستند و جان و مال و عرض ایشان محترم است. نکته مهم اینکه گرچه طبق قاعده اولیه دسته اول و دوم را کافر می‌دانیم اما طبق قاعده ثانویه و جهت حفظ وحدت جامعه اسلامی و از باب مصلحت، احکام ظاهری اسلام را بر ایشان بار می‌کنیم.

واژگان کلیدی: مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری، احترام غیر شیعیان، کفر مخالفان، مناصب سیاسی، نواصب

فهرست مطالب

چکیده.....	أ
فهرست مطالب.....	ب
۱- فصل اول: کلیات و مفاهیم.....	۱
۱-۱- مقدمه.....	۲
۱-۱-۱- بیان مسأله و تبیین موضوع.....	۲
۱-۱-۲- ضرورت و اهمیت انجام تحقیق.....	۲
۱-۱-۳- پیشینه تحقیق.....	۳
۱-۱-۴- مبانی نظری و ادبیات موضوع.....	۳
۱-۱-۵- فرضیه های تحقیق.....	۴
۱-۱-۶- اهداف اصلی تحقیق.....	۴
۱-۱-۷- سوالات اصلی تحقیق.....	۴
۱-۱-۸- روش تحقیق.....	۵
۱-۱-۹- ساختار تحقیق.....	۵
۲-۱- مفاهیم.....	۶
۲-۱-۱- اسلام.....	۶
۲-۲-۱- امت.....	۷

۷..... ۳-۲-۱- مسلمان

۸..... ۴-۲-۱- مؤمن

۹..... ۵-۲-۱- کافر

۱۱..... ۶-۲-۱- ارتداد

۱۳..... ۷-۲-۱- نصب

۱۴..... ۳-۱- فرقه های اسلام

۱۴..... ۱-۳-۱- اهل تسنن و جماعت

۲۷..... ۲-۳-۱- تشیع

۵۱..... ۳-۳-۲- خوارج

۵۵..... ۴-۳-۲- صوفیه

۵۹..... ۲- فصل دوم: مبانی فقهی و حقوقی احترام مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری

۶۰..... ۱-۲- قاعده نفی سیل

۶۱..... ۳- فصل سوم: محدوده احترام مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری

۶۲..... ۱-۳- حرمت نفس

۶۴..... ۲-۳- حرمت مال

۶۵..... ۱-۲-۳- پرداخت بیت المال به غیر شیعه

۶۷..... ۲-۲-۳- شرط ایمان در پرداخت خمس و زکات

۶۹	۳-۲-۳-وقف بر غیر شیعیان.....
۷۰	۳-۳-حرمت عرض.....
۷۰	۳-۳-۱-جواز غیبت، تهمت، سب، ایذاء.....
۷۱	۳-۴-آزادی های مذهبی و سیاسی.....
۷۲	۳-۴-۱-آزادی های سیاسی.....
۷۳	۳-۴-۲-برابری حقوق با دیگر افراد عضو «جامعه ایران».....
۷۳	۳-۴-۳-اعطای مناصب سیاسی.....
۷۴	۳-۴-۴-حق رای در انتخابات.....
۷۵	۳-۴-۵-آزادی عقیده و انجام شعائر مذهبی.....
۷۶	۳-۵-روابط اجتماعی.....
۷۶	۳-۵-۱-حکم نکاح با غیر شیعیان.....
۸۰	۳-۵-۲-وحدت.....
۸۷	۳-۵-۳-سیره اهل بیت در نحوه برخورد با غیر شیعیان.....
۹۲	۳-۶-نتیجه گیری و پیشنهادها.....
۹۵	منابع و مآخذ.....
۹۵	منابع فارسی:
۱۰۰	منابع عربی.....

۱- فصل اول: کلیات و مفاهیم

۱-۱- مقدمه

یکی از مباحث مهم و چالش برانگیز در حکومت شیعی نسبت و رابطه شیعیان و حاکمان جامعه شیعی با غیر مسلمانان و مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری است. نسبت به غیر مسلمانان کتاب‌های مستقل و مبسوطی نوشته شده و به احکام و حقوق ایشان پرداخته شده است اما در خصوص مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری تحقیقات کمتری انجام شده است. از آن جا که نظام مقدس جمهوری اسلامی یک حکومت شیعه مستقل است که در رأس آن ولی فقیه جامع الشرایط و مبسوط الید زمام امور را به دست گرفته بنابراین ضرورت ایجاب می‌کند در خصوص این دسته یعنی مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری تحقیق گسترده تری انجام شود تا زوایای پنهان مسأله روشن تر شود.

۱-۱-۱- بیان مسأله و تبیین موضوع

با توجه به مقدمه پیش گفته، باید به این سوالات پاسخ داد که آیا غیر شیعیان نیز مانند شیعیان مال و جان و عرضشان محترم است؟ همچنین با توجه به حرمت اضلال و وجوب حفظ جامعه اسلامی از گمراهی، آیا بر حاکم جامعه اسلامی واجب است از تبلیغ و رشد غیر شیعیان جلوگیری کند؟

با توجه به همکاری برخی غیر شیعیان با کفار و همدستی ایشان علیه حکومت شیعی، آیا باز هم می‌توان مناصب سیاسی حساسی مثل وزارت، استانداری و غیره را به چنین افرادی سپرد یا باید با وضع قوانین فوقانی از آن جلوگیری کرد؟

۱-۱-۲- ضرورت و اهمیت انجام تحقیق

جمهوری اسلامی ایران تنها حکومتی است که مذهب رسمی خود را تشیع اعلام نموده و تنها الگوی حکومت شیعی است که در رأس آن ولی فقیه جامع الشرایط و مبسوط الید قرار دارد. به همین جهت از اهمیت و حساسیت خاصی برخوردار بوده و الگویی برای سایر کشورهای اسلامی می‌باشد و بسیاری از موضوعات آن مسبوق به سابقه نمی‌باشد بنابراین ضرورت دارد محدوده احترام و آزادی‌های غیر شیعیان، به دقت بررسی و تبیین گردد.

۱-۱-۳- پیشنهاد تحقیق

در رابطه با حقوق غیر مسلمانان تحقیقات گسترده ای انجام شده و تالیفات بسیاری صورت گرفته است اما در خصوص مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری مرحوم شیخ یوسف بحرانی کتاب دارند به نام «الشهاب الثاقب فی بیان معنی الناصب» که در خصوص نواصب بوده و به تبع آن بحث مخالفین را نیز مطرح کرده اند. با توجه به این که ایشان اخباری هستند تمام توجه ایشان به روایات بوده و به همین جهت غیر شیعیان را به کفار ملحق دانسته اند و اعتنایی به عمل یا اعراض اصحاب به این روایات نداشته اند. در مقابل علامه سید شرف الدین موسوی عاملی تألیفی دارند به نام «الفصول المهمة فی تألیف الأئمه» که با رویکرد تقریبی نوشته شده است و در جهت اثبات حقوق برای ایشان از باب تقیه و همزیستی مسالمت آمیز و... بوده اند. حتی برخی از نگارندگان طبق مبنای مقاصد الشریعه و به جهت حفظ کرامت نفسانی، غیر شیعیان را همانند شیعیان دانسته و برای ایشان حقوق یکسانی قرار داده اند.

هر دو نگارش و نوشتارهای شبیه به این دو، بیشتر به دنبال اثبات الحاق یا عدم الحاق مخالفین به اسلام بوده و به مبانی و قواعد فقهی موثر در بحث و نیز سایر جهات بحث مثل آزادی های عبادی، تبلیغی و سیاسی ایشان نپرداخته اند.

۱-۱-۴- مبانی نظری و ادبیات موضوع

قواعد و مبانی فقهی و حقوقی متعددی در موضوع بحث تاثیرگذار است که به برخی از آن ها اشاره کرده و در فصل سوم به تفصیل به آن ها می پردازیم. از مهمترین این قواعد، قاعده نفی سیل است که در برخی از نوشتارها به آن پرداخته شده و حتی کتب مستقلی در مورد آن نوشته شده است اما نکته مهم بررسی امکان یا عدم امکان بسط و تعمیم معنای کافر به غیر شیعه اثنی عشری و نیز و الغاء خصوصیت از کافر به مسلمان فاسق است که نتیجه آن به طور مستقیم در بحث اثرگذار است. از دیگر قواعد ضروری این بحث، قاعده احترام است که مبتنی بر این بحث

است که آیا اسلام فقط شهادتین است یا ایمان به ائمه (ع) را نیز شامل می‌شود. همچنین از آن‌جا که غیر شیعیان اثنی عشری احکام متفاوتی دارند جا دارد از قاعده الزام بحث شود تا با اثبات آن بتوانیم ایشان را به احکام خودشان که به نفع شیعیان اثنی عشری استفاده نمود. در پایان با توجه به اهمیت تقیه و ضرورت وحدت جامعه اسلامی باید قاعده وحدت و آثار اجتماعی و سیاسی آن را مورد بررسی قرار داد.

۱-۱-۵- فرضیه های تحقیق

با بررسی دقیق ادله فقهی، نظیر روایات ذیل آیه «وَكَانَ يَجْعَلُ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء / ۱۴۱)، قاعده نفی سبیل، روایاتی که منکر ولایت اهل بیت را ناصبی می‌دانند و مبانی بزرگانی مثل مرحوم شیخ انصاری و شیخ یوسف بحرانی که اساساً غیر شیعیان را کافر دانسته و تنها در مواردی که دلیل خاص داریم (مثل طهارت و نجاست، جواز نکاح و حلیت ذبیحه) ملحق به مسلمانان می‌دانند؛ می‌توان غیر از موارد پیش گفته، غیر شیعه اثنی عشری را مانند کافر دانست گرچه به لحاظ احکام، حداقل می‌توان ایشان را در زمره کفار ذمی دانست که از این جهت مال و جان ایشان محترم است اما در خصوص عرض چون دلیل خاص بر جواز غیبت داریم می‌توان حرمت عرضی را استثنا نمود. در نهایت با توجه به قاعده وحدت که در فصل چهارم به تفصیل بیان شده و از باب رعایت مصلحت و حفظ همبستگی امت اسلامی در بسیاری از موارد باید این قاعده اولیه را کنار گذاشت.

۱-۱-۶- اهداف اصلی تحقیق

دستیابی به وظایف حکومت شیعی در قبال مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری.

۱-۱-۷- سوالات اصلی تحقیق

حدود احترام غیر شیعیان اثنی عشری از منظر فقه شیعه چیست؟

آیا جان و مال و عرض ایشان مانند شیعیان اثنی عشری محترم است؟

حدود آزادی‌های عبادی، تبلیغی و سیاسی ایشان چگونه است؟

۱-۱-۸- روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای (نظیر کتاب‌ها، مقالات، مجلات و سایت‌های اینترنتی معتبر) داده‌ها بررسی، مقایسه و تحلیل می‌شوند.

در این روش پس از مراجعه به منابع گوناگون فقهی و مطالعه آنها فیش برداری‌های لازم انجام شده و سپس مطالب و نظرات مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و نتیجه‌گیری می‌شود.

۱-۱-۹- ساختار تحقیق

این نوشتار در سه فصل تدوین شده است. فصل اول به کلیات و مفاهیم ضروری پرداخته است. فصل دوم این تحقیق درباره مبانی فقهی و حقوقی احترام غیرشیعیان اثنی عشری است و نهایتاً در فصل سوم، موضوع اصلی یعنی محدوده احترام مسلمانان غیر شیعه اثنی عشری را مورد بررسی قرار داده است.

۱-۲- مفاهیم

۱-۲-۱- اسلام

مرتبه اول اسلام عبارتست از: پذیرش امر و نهی ظاهری با شهادت به اینکه «معبودی جز خدا نیست و محمد رسول الله» است، خواه قلب موافق یا مخالف آن باشد و با این تصدیق مسلمان از دیگران متمایز می شود و به واسطه اسلام نفس فرد مسلمان محترم شمرده می شود و ازدواج با او حلال می گردد و مالک میراث فرد مسلمان می شود. (غدیری، ۱۴۱۸ ق، ص. ۲۷)

در فرهنگ قرآن، مسلمان تنها به پیروان پیامبر اسلام (ص) اطلاق نمی شود، بلکه اسلام به معنای وسیع کلمه (معنای لغوی)، توحید کامل و تسلیم مطلق در برابر فرمان خدا و خالص از هر گونه شرک و دوگانه پرستی است و به همین جهت است که قرآن کریم حضرت ابراهیم علیه السلام را مسلمان معرفی می کند. (آل عمران/۶۷) اگر خدای متعال به پیامبر اسلام (ص) می فرماید: بگو هر آینه من مأمورم که نخستین کس باشم که تسلیم امر خدا شده باشد (انعام/۱۴) اولین مسلمان در این جا، به معنای تسلیم مطلق در برابر خداوند در میان امت خود، است (معنای اصطلاحی) و گرنه شکی نیست که پیامبران گذشته و پیروانشان هم مسلمان و تسلیم در برابر فرمان الهی بودند.

به هر حال، آنچه را که از آیه ۸۵ سوره آل عمران (هر کس غیر از اسلام را دین خود برگزیند، از او پذیرفته نیست)، هم چنین از آیه ۳ سوره مائده (امروز دین شما را به کمال رساندم... و اسلام را دین شما برگزیدم) استفاده می شود، مسلمان به پیروان دین اسلام اطلاق می شود؛ چرا که آنان با پذیرش دین اسلام و اعتقاد به تمام پیامبران و شرایع آسمانی، در برابر پروردگار عالم تسلیم بودن خود را اعلام کرده اند. با توجه به این معنا، اکنون به پیروان ادیان دیگر مسلمان گفته نمی شود؛ زیرا که با نپذیرفتن دین حضرت محمد (ص) آخرین پیامبر، از تسلیم در برابر خدا سرپیچی کردند و صفت مسلمانی و تسلیم بودن را از خودشان دور کردند. در نتیجه مسلمان به معنای خاص به کسانی گفته می شود که به یگانگی خدا و به رسالت پیامبر اسلام (ص) اقرار داشته باشند، اگر چه به بسیاری از احکام و دستورات

دینی پایبند نباشند. این معنا از (آیه ۱ سوره حجرات) هم استفاده می‌شود. آنجا که عده‌ای از اعراب آمدند خدمت پیامبر (ص) و برای آن که بر آن حضرت منت بگذارند، گفتند: ما ایمان آورده‌ایم و مؤمن شدیم. از طرف خدای متعال به پیامبر وحی شد به آنها بگو که ایمان نیاورده اید؛ بلکه بگویید اسلام آورده ایم و مسلمان شده ایم. البته این اسلام و مسلمانی، واقعی نبوده و ظاهری است.

۱-۲-۲- امت

امت مشتق از (ام) به گروهی اطلاق می‌شود که وجه مشترکی مانند دین، زمان یا مکان واحد داشته باشند، خواه این اشتراک اختیاری یا غیر اختیاری باشد. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص. ۸۶)

« مفهوم امت که در آن فرهنگ و آهنگ واحدی وجود دارد، تداعی کننده ی نوعی اجتماع است. در جامعه دینی مسلمانان مفهوم امت، ویژگی هایی مانند توحید، معاد، قبله و کتاب واحد، مشورت، امر به معروف و نهی از منکر، برقراری قسط و عدالت اجتماعی را در بر دارد. این گروه با توجه به انسجام و همبستگی، می تواند قدرتمندانه و از روی اعتماد به نفس، رفتار قدرت سیاسی که نیروی فرادست جامعه است، نقد و بررسی و رصد کند». (سید باقری، ۱۳۹۹، ص. ۱۷۳)

۱-۲-۳- مسلمان

در اصطلاح فقها، مسلمان بر کسی اطلاق می‌شود که اقرار بر شهادتین داشته باشد؛ اعم از اینکه شیعه باشد یا نباشد. شیخ انصاری رحمه الله می‌گوید: «أَنَّ مَجْرَدَ أَظْهَارِ الشَّهَادَتَيْنِ وَ فِعْلَ الصَّلَاةِ وَ أَخَوَاتِهَا كَافٍ فِي الْإِسْلَامِ»؛ (انصاری، ۱۴۱۵، ج ۵، ص. ۱۲۷) صرف اظهار شهادتین و انجام نماز و امثال آن برای مسلمان بودن کافی است.

آیت الله خویی رحمه الله نیز می‌نویسد: «أَنَّ الْإِسْلَامَ لَا يُعْتَبَرُ فِيهِ الْإِيمَانُ، وَ إِنَّمَا تَتَرْتَّبُ أَحْكَامُ الْإِسْلَامِ عَلَى مَجْرَدِ إِظْهَارِ الشَّهَادَتَيْنِ، وَ بِذَلِكَ حَقَنَ الدَّمَاءَ وَ جَرَتِ الْمَوَارِيثُ وَ جَازَ النِّكَاحُ»؛ (خوئی، ۱۴۱۸، ج ۹، ص. ۱۷۸) برای

صرف مسلمان بودن، ایمان (تشیّع) شرط نیست و احکام اسلام به محض اظهار شهادتین بر شخص مترتب می شود و به وسیله آن خون ها محفوظ، ارث جاری و ازدواج (او با مسلمانان) جایز می گردد.

از آنجا که در آیات و روایات متعدد دو کلمه «مؤمن» و «کافر» متعدد استعمال شده است، برای استدلال به این آیات و روایات نیاز است معنای دقیق این دو کلمه واضح شود بنابراین به بررسی لغوی و اصطلاحی این دو می پردازیم:

۱-۲-۴- مؤمن

در معنای «مؤمن» چند احتمال وجود دارد: (برگرفته از درس خارج فقه آیت الله اعرافی، ۲۰/مهر/۱۳۹۸، سایت مدرسه فقاهاست)

احتمال اول: مؤمن به معنای خاص الخاص.

اولین احتمال در معنای مؤمن این است که مقصود، مسلمان شیعه اثنی عشری عادل مطیع امر و نهی خدا باشد. یعنی مؤمن واقعی که هم صاحب اعتقادات حقّه است و هم در مقام عمل، ملتزم می باشد.

به عبارت دیگر مؤمن به معنای خاص الخاص یعنی اولاً معتقد به همه عقاید حقّه باشد و ثانیاً اینکه به این عقاید در مقام عمل هم التزام داشته باشد که این همان عدالت است.

احتمال دوم: مؤمن اعتقادی

احتمال دیگر این است که مؤمن در اینجا به همان معنای مؤمن اعتقادی باشد که در اصطلاحات فقهی نیز وجود دارد.

مؤمن در اصطلاح فقهی همان شیعه اثنی عشری است بدون در نظر گرفتن اینکه التزام عملی و عدالت دارد یا خیر بلکه مقصود فقط همان شیعه اثنی عشری است.

احتمال سوم: مؤمن عام و معتقدین به اصول اسلام. احتمال آخری که مطرح می‌شود این است که گفته شود مؤمن همان کسی است که ملتزم به عقاید مشترک اسلامی باشد، درواقع در این احتمال دایره مؤمن را وسیع‌تر و عام‌تر کرده و معتقدند که مؤمنین در خطابات قرآن همه مسلمانانی هستند که به عقاید اصلی مشترک ملتزم باشند.

احتمال چهارم: اینکه گفته شود مؤمن یعنی کسی که به ما أنزل الله ایمان دارد، حال در زمانی ولایت هنوز کامل تبیین نشده بود، در این صورت اگر کسی به ولایت هم اعتقاد نداشت مؤمن به شمار می‌آمد اما هنگامی که ولایت ابلاغ شده است مؤمن کسی است که به ولایت اعتقاد داشته باشد که با این تفصیل مؤمن همان کسی است که مؤمن بما أنزل الله باشد.

۱-۲-۵- کافر

لفظ «کافر» و مشتقات آن در آیات و روایات بسیاری استعمال شده است در اینجا به معانی مختلف این لفظ در استعمالات قرآنی و روایی می‌پردازیم:

در قرآن کریم لفظ کافر در معانی متعددی به کار رفته است و ممکن است این اشکال به ذهن خطور کند که چرا این معانی با یکدیگر یکسان نیستند. با مراجعه به روایات می‌توان جواب این سوال را به دست آورد. مرحوم کلینی در روایتی از امام صادق (ع) استعمال لفظ مؤمن در آیات را به پنج دسته تقسیم نموده اند:

مرحوم کلینی در کافی ذیل باب وجوه کفر روایتی به نقل از زبیری آورده است که می‌گوید به امام صادق (ع) عرض کردم: معانی کفر در قرآن را بیان فرمایید. ایشان فرمودند: واژه کفر در قرآن به پنج معنا استعمال شده است:

۱- کفر جحود به معنای انکار ربوبیت خداوند و گفته کسانی است که می‌گویند نه خدایی وجود دارد و نه بهشت و جهنمی در کار است. دو گروه از زنداقه این عقیده را دارند که ادعا می‌کنند «هیچ عاملی جز روزگار، ما را فانی نمی‌کند». (جائیه/۲۴)

۲- دومین معنا از معنای استعمال کافر در قرآن کریم، انکار آگاهانه است. چنین شخصی حقانیت چیزی را که برایش به اثبات رسیده است را انکار می‌کند، چنانکه خداوند متعال می‌فرماید: «آنان در حالی که یقین به آن داشتند، ظالمانه و برتری جویانه انکارش کردند». (نمل / ۱۴)

۳- کفران نعمت، معنای دیگری برای لفظ کافر در قرآن کریم است. چنانکه خداوند سخن حضرت سلیمان را نقل می‌کند که: «این از فضل پروردگار من است تا مرا بیازماید که آیا سپاسگزارم یا ناسپاسی می‌کنم. (نمل / ۴۰)

۴- کاربرد دیگر لفظ کافر در ترک آن چیزی است که خداوند بدان امر کرده و دستور داده است، خدای متعال می‌فرماید: «آنگاه که از شما پیمان گرفتیم که خون خویش را نریزید و یک دیگر را از سرزمین خود بیرون نکنید، سپس اقرار کردید و خود گواهید، ولی باز همین شما هستید که یکدیگر را می‌کشید و گروهی از خودتان را از دیارشان بیرون می‌رانید و به گناه و تجاوز بر ضد آنان بر یکدیگر کمک می‌کنید و اگر خویش را اسیر شما کنند، فدیة می‌گیرید با آنکه بیرون کردن آنان بر شما حرام بوده است. آیا شما به برخی از کتاب خدا ایمان می‌آورید و به پاره ای دیگر کفر می‌ورزید؟ پس مجازات هر کس از شما که این گونه عمل کنند چیست؟» (بقره / ۸۴-۸۵)

خداوند بخاطر ترک دستور الهی نسبت کفر به آنها داده است، گرچه نسبت ایمان هم به آنها داده است، اما این ایمان را از آنها نپذیرفته است و ایمان ایشان هیچ سودی برایشان نزد خدا ندارد.

۵- براءت و بیزاری، معنای دیگری است که حضرت آنرا بیان می‌کنند و به این آیه قرآن اشاره می‌کنند: چنانکه خداوند سخن حضرت ابراهیم را نقل می‌کند که به گمراهان امتش گفت: «ما از شما و آنچه به جای خدا می‌پرستید بیزاریم و میان ما و شما دشمنی و کینه ی همیشگی است، تا وقتی که فقط به خدای یگانه ایمان آورید». (ممتحنه / ۴) و چنانکه خداوند بیزاری ابلیس را از دوستانش (برخی از آدمیان) نقل می‌کند که: «من از شرک ورزیدن سابقان نسبت به خودم بیزاری می‌جویم.» (ابراهیم / ۲۲) و فرمود: «شما غیر از خدا بت هایی را اختیار